

Др Чедомир М. ЛУЧИЋ
Историјски институт Црне Горе
Подгорица

РАШКИ ПОЈАС СВЕСРПСКИХ ВЕЗА И ЗНАЧАЈ ПЉЕВАЉА У ЊЕМУ

Посебна ми је част и задовољство што сам у прилици да се, поред осталих, обратим и дичним потомцима Немањина соја, чијим жилама тече још неповодњела крв ненадмашних предака.¹

Поред низа научних скупова, овај има додатне чари, јер се везује за исконско рашко окупиште Српства.²

Одавде су се, предвођени својим лучоношама, Срби ширили на све стране. Зато посебно хвала организаторима – врским синовима ових гора (нарочито директору Музеја господину Ристу Манојловићу и директору Историјског института САНУ, господину професору Славенку Терзићу, с вриједним научним тимом), као и свима на овако брижљиво припремљеном саборавању.

Додатно освјежење повезано је с обиласцима (само богомданим) дивотама природе и људског умотворја.

„Великоме уму мало речи треба” рекао је писац „Прогласа светог Јеванђеља” и „Азбучне молитве” (Ћирило-Методијевски ученик и један од првих пјесника код нас) Константин Презвитер прије више од 11 столећа.³

Пошто припадам обичним овоземним пролазницима, те нијесам уман да кажем укратко, надам се да ће ми се евентуални временски прекорачај опростити, уз ово и могуће мисаоно замуцкивање.

¹ На теренима Рашке области формирала се прва српска држава – Рашка.

² Историјски гледано, Српство је било „на окупу”, тј. углавном обједињено само у периодима кад је Рашка област уживала у слободи.

³ Константин Презвитер један је од првих српских пјесника. На њега су се (и у каснијем периоду) угледала многа наша средњовјековна пјесничка имена.

Одушевљен излагањима претходника покушаћу да направим пресјек кроз вјекове „кроз времена и славна и тавна”, што би Змај рекао.⁴

Цијењени посјетиоци и уважена господо рода мога,

Ове ријечи нијесам изговорио случајно. На то ме повукла историја, а њу називају учитељица живота.

Ако је свјетски великан Вук Стефанов Караџић⁵ (коме се, уз Гетеа, и Европа дивила) потврђивао да има Срба од три закона (тј. вјероисповијести): источно-православних, Срба римокатолика и Срба мухамеданаца, а ако се зна да су Османлије занавијек напустили ове просторе, не видим да сам погријешо.

Ово тим више што вјерско опредјељење никад није била фиксна одредница нације.

Да је тако, не би једни муслимани били Турци, други Арапи (опет разних припадности), трећи ови или они.

Уосталом, зар и Курди нијесу муслимани, па их Турци не својатају. Или, зар неки Германи нијесу протестанти, други католици (што је случај и с Французима, гдје, без чуђења, има и православаца). А православаца има и у Кини, па су ипак Кинези.

Ето, уз поздрав, остављам простор за дискусију о Србима као браћи једне вјере, полубраћи друге и малобраћи треће.

Зар, између осталих, такво гледање на тровјерне Србе није имао и Меша Селимовић?⁶ То је, рецимо, поред њих, знао и велики Србин – католик, писац, теолог и проповједник Људевит Вуличевић,⁷ који се оштро супротстављао папској енциклици „Grande manus” (од 1880), були „Slavorum gentem” Лава 13. из 1901. и бреви „pro croatica gente”, чији су основни циљеви повезани с унијаћењем и католизацијом на Балкану, и то с роком до краја 20. столећа.⁸

⁴ Ј. Ј. Змај у пјесми *Свијетли ђрбови*.

⁵ Вук Караџић је доказао која су све српска говорна подручја и поред тога што тамо живе Срби друге вјероисповијести.

⁶ Ради оваквих, историјској истини блиских гледишта, Меша Селимовић је у неким фанатизованим круговима гледан с подозрењем.

⁷ Људевит Вуличевић, познати писац, теолог и проповједник, иначе Србин, католик из Цавтата, водио је жучну полемику са Штросмајером у вези с римском енцикликом „Grande manus” из 1880. године. Засметала му је Штросмајерова посланица од 4. септембра 1881. Стога му је 30. септембра исте године упутио отворено писмо у којем је изнио своје ставове о инвазији унијатства и католичанства на српске просторе Балкана. Писмо је објавио „Хришћански весник”, Београд (јануара) 1880, 47–53.

Није сувишно напоменути да је Вуличевић службовао по разним мјестима Италије и Балкана. Умро је 1916. године, кад је сахрањен о трошку српске Владе.

⁸ У вези с унијаћењем и католизацијом, детаљније: *Православна Далмација*, Историјски преглед, Нови Сад 1901; *Пропаганда, њезин постојанак и данашња уредба*, Београд 1889; Н. Милаш, *Словенски апостоли Кирил и Методије и истинна православља*; Епископ Мојсеј, *Црквено шипање*, Београд 1895; Иван Витезић, *Почеци организације католичке цркве у модерној Србији и италијански барнабићи Цесаре Тондини (1883–1885)*, Мандићев зборник, Рим 1965, 280.

Вуличевић је и Штросмајера оштро опоменуо да се треба угледати на православље, гдје, како вели: „Свештеници морају бити за народ, а не народ за њих!”

При том није заборавио нагласити: „Горега душманина од Ватикана ми нијесмо имали!”

Значи, проговорила је из њега ријеч предака, независно од тога што му је неко некад промијенио вјерско убјеђење или су се при расколу хришћанства 1054. године нашли под јурисдикцијом Западне цркве.⁹

Сигуран сам да своје корјене знају сви исламизирани, поунијађени или покатоличени Срби Балкана, па махом и поарбанашени.

Ако је то у заборав прешло онима који се пред најездом Агарјана одселише на Ђеновско подручје, који одоше у Фурландију или сјеверно од Сент-Андреје, а да не говоримо о вишевековним бројним пресељењима на просторе данас осакаћене велике царевине славних Романових – Русије, ове наше није сјећање издало без обзира на вјеропромјену.

Примјера ради, многе дуговјечне маслине посађене су у Приморју кад је из којекаквих (обично присилних) разлога, неко вјером обрнуо.¹⁰

Остављене су, уз реликвије, као завјетни знак да се потомци (кад се вријеме промијени) опет поврате.

Сјетимо се да се отуда (попут светиње) већ столећима чува крст светог Владимира у арнаутско-климентској породици и аманетно скрива у свим немирним временима.

Нијесу ријетки случајеви да су неки та завештања и испоштовали, али је било и пренагљивања, као у гусињском крају.

Ту се (прије више од сто година) један имам авизао, повратио у православље, па је чак присиљавао и друге да то ураде (што је супротно изворном Христовом учењу, али је својствено исламу и католицизму).

Ето, има нас лацманизираних, германизираних, мађаризираних, арбанизираних, румунизираних, грцизираних, бугаризираних, русизираних и још којих не,¹¹ па нам мало, но се и даље раслојавамо и осипамо, те нам је све теже правим се именом звати.¹²

⁹ Расцјепом хришћанске цркве на источно-православну и римокатоличку 1054. године долази и до вјероисповиједне разлике. Наиме, римокатоличка црква све више напушта правовјерно Христово учење у корист новонастале папске надградње, која се уклапа у временске токове и покушава анимирали вјернике. Управо, ту народ служи цркви, а не (као у православљу) црква народу. То је исправно запазио и Вуличевић. Римокатоличка црква (што је и поменути теолог, иако католик српских корјена примијетио) кривотворила је, чак, и историјске чињенице. Лажно су тврдили да је Христов апостол свети Петар био први зачетник папског трона. Међутим, познато је да овај и није ишао даље од Палестине. Ватикан је тиме желио истаћи примат над православљем.

¹⁰ У вези с овим детаљније: Ч. Лучић, *Од Владимира до светог Петра* или *Кључ насљедства колијевке и гроба* – „Светигора”, бр. 1, Цетиње (Божић) 1991.

¹¹ Сувише би нас далеко одвело везивање за огромну литературу и архивске ризнице које о овоме свједоче.

¹² Данас се стварају тзв. хибридне нације (које Милорад Екмечић назива „синтетичке”).

Да није тако, било би нас преко 60 милиона и имали би главну ријеч у Европи, као у доба Силнога Душана, кад је на три мора излазио и четвртом се примицао.

Ове напомене су само узгредне, јер се све може научно објаснити.

Пошто је од памтиввијека потомцима циљ да садржајније сазнају о прецима, то се (посебно од Илариона Руварца на овамо, откад почиње научно-критичка школа и разбијање фосила романтичарских наплавина код нас) све више открива драгоцјена историјска грађа.

А колико ли још чека истраживаче по архивским ризницама, од Ђенове и Венеције, преко Беча и раздробљених руских држава до Стамбола, као и по сабирним центрима овог полуострва.

Да није обиља материјалних доказа, писаних извора итд., колико би којечега обрасла трава заборавља. Неке индиције траже потврду да и оријентални монумент, што се виси у сред овог града, почива на темељима цркве као и многи дијелом српских културних простора, мада је за безбројне и сјећање затрто.

Па и црква светог Петра у Бијелом Пољу (гдје је писано Мирослављево јеванђеље, било је сједиште Источно-херцеговачке Митрополије у доба патријарха Пајсија и Гаврила, а до преласка у Никшић и Острог столовао је ту и чудотворац свети Василије) за мало је сачувана да не буде претворена у цамију.

Подјсетимо ли се да ниједан минарет није сазидан на темељима католичких храмова, под изговором да их Турци нијесу сматрали чистим као „каурске” (с обзиром на то да су одступили од досљедности оним Христовим учењима која је Мухамед преузео), постаје нам јасно зашто су многе српске богомоље биле одузете, а тек колико их је порушено или у сараје претворено.

Све нас ово обавезује на даље и дубље интердисциплинарно проучавање. А гдје се на томе треба више ангажовати као на главном огњишту васцијелог Српства, но у Рашком појасу.¹³

Ове крајеве је Господ украсио горама с којих се небеса јасније виде и сјај Истока одбљескује. Даровао их је плодним жупама, испреплитао воденим токовима, одредио за природне бедеме западне и других помрчина.

Није случајно Светитељ Сава, прије осам столећа, рекао: „Ми смо судбином предодређени на будемо Исток на Западу и Запад на Истoku”.¹⁴

¹³ Научно-критичком историјском школом код нас бавили су се (сем њеног зачетника Илариона Руварца) посебно Јован Томић, а у новије вријеме (после Другог свјетског рата) поред осталих, Бранислав Ђурђев и Глигор Станојевић.

Романтичарска теорија, нажалост, и није историјска већ глорификаторско-циљна. Конци су јој, обично, у директној вези са служењем одређеном режиму. Раније, тј. у доба Књажевине Црне Горе као самосталне српске државе њен истакнути представник био је Лазар Томановић, а за период после тзв. НОБ-а ни броја се не зна. Стога је данас, после толиког мистификаторског талоба, заиста тешко снаћи се.

Овуда су од памтивјека вијугале караванске и друмске прометнице. То су, заједно са Косовом, животне прси истог народа. Распучи ли се рашко-косовски појас, сноп Српства постаје стрниште. Ту су кључеви нашег битисања. Овдје се укрштају све наше артерије: од прекодринских земаља према Косову и вардарској долини, те Душановим и Марковим утврдама десно и лијево од ње.

Рашко горје је потпорни стуб светосавља и главна копча Подунавља с Приморјем.

Ту су светилишта из којих искри исконско надање, али и заклетва на аманет опомиње. Ту се опстаје или губи.

Преко ових врлети се вјечно дозивају Авала и Ловћен, а економски и културно повезују Шумадијско-поморавски рејони са Зетским.¹⁵

Није случајно овдје настала водећа српска држава – Рашка, нити су без посебних разлога освајачи увијек тежили да се домогну ових крајева и да их што дуже задрже.

Како ли је само тешко пала Турцима предаја рашко-косовских простора.

Најдуже су их држали и грчевито су их бранили. Зато је и ослобођење овдје дошло тек прије 85 година, односно 1912. године.

И Германи су узалудно маштали да се ових пролаза домогну и продор према истоку и југу остваре.

Ради тога су и на Металци (коти висине 1 227 метара) код двадесетак година утврђиване турске карауле (преузете 1912) пале (8. марта 1914) и прве српске жртве.¹⁶

Убрзо после тога, сарајевска варница свијет запали и тридесетак милиона људи, широм планете, изгубе или унакази.

Напокон и ти осионици протутњаше. Сломи се германска армада. Сруши се Аустро-Угарска тамница Словена.

Звјерства им многи забиљежише, а Ристо Ратковић у „Невидбогу” књижевно овјековјечи.¹⁷

Таман се смирај осјети, а у новој краљевини антагонизми почеше.

Они који против Срба у минулом рату јурнуше поново се, уз скуте штићеника, против њих нађоше.

¹⁴ Из *Карејског штићика*.

¹⁵ Од почетка Првог српског устанка преко Рашке области одвијале су се живе везе, чији је исконски циљ био свесрпско обједињавање.

¹⁶ Детаљније: Н. Ракочевић, *Црна Гора у Првом свјетском рату* (фототипско издање), Подгорица 1997, 21 и другдје.

¹⁷ Ближе упознавање с Ратковићевим стваралаштвом: Ч. Лучић, *Доајен ајсурда – Ристио Рајковић (живој и дјела)*, Филолошки факултет Београд, ЈУ I Центар Бијело Поље 1996.

Наста ново страданије, појачано и међусрпским раздорима, које туђа идеологија завади и сакла. А онда наступи брозомора.

И тако, по некој несрећи, циклично једно за другим. Прође пар десетлећа, па се нови полом појави и календар крвавим годинама обељежи.

Сад за овим чвором живота, поред старих и нове але зијевају.

Од свесрпског појаса жели се створити нови – зелени, тзв. фундаменталистички.¹⁸

Српско Косово, изгледа, изнова трују губавци. Док се над њим већ небо гаврани од западних стрвинара, Рашки појас србоспасења се мучких маказа прибојава.¹⁹

Буде ли пресјечен „Надање је наше закопано”,²⁰ што би Његош рекао.

Увијек је тако било кад се велики брат на Истоку није добро осјећао, па су му се западне хијене за здравље бринуле.

А без њега? – „Мало руках, малена и снага”.

Истина, Срби су од постања били „тврђ орах”, али и прекоокеанска авет данас има одвише јаке зубе, а никакав обзир.

Кад не би било тако сјетили би се да су овдје свеци земљом ходили, богомоље се градиле и фрескама красиле, хуманизам и ренесанса су цвјетали, књиге рукописале, а српски цареви законе објављивали на 5 вјекова прије него је данашњи свјетски татор – Америка, први устав, после Шејсова устанка (1787), једва некако сјанчила (па и то у тајности, ноћу, без народне воље и записника).²¹

Но, тамо, ипак, све функционише. Нађен је склад материјалних интереса, без духовности, а „сила Бога не моли”, одувијек је познато. Бездушје душе нема.

Могуће је на ограниченом простору набројати, а камоли елаборирати огромно, свјетски значајно културно богатство рашких предјела које је сачувано, а тек колико га је нестало током вишевијековних ропских помрчина.

Довољно би било поменути други српски Хиландар, Милешево код Пријепоља, гдје је миротворац, подвижник, светитељ и просветитељ Растко – Сава Немањић почивао више од три и по вијека.

Приступали су му вјерници свих вјероисповијести. Иван – Томко Мрнавић, иако католик, написао је на латинском језику књигу о његовом

¹⁸ Сувишно би било објашњавати данашњу улогу рашког свесрпског појаса и бојазан да се она претвори у „зелени”, тј. фундаменталистички.

¹⁹ Савремена збивања око Косова само су поновљени дио старе режије по модификованом сценарију. Додатна несрећа је што се овдје улићу и САД.

²⁰ Његош у *Горском вијенцу*.

²¹ Примјер је наведен као доказ да моћнима (попут САД) све одговара, док се многа легална и легитимна акта (као о уједињењу 1918) покушавају обеснажити.

чудотворству. То је једна у низу посебно вриједних биографија овом свецу, иако није писана у стилу житија.²²

Мрнавић је, чак, описао и чудан спектар разних боја, које су се (у виду особитих небеских знамења и порука) извијале ка небу, с више моштију док их је спаљивао осциони Синан-паша. Али, и њега убрзо стиже заслужена казна. (Коњ га шчепа и баци у бару гдје се удавио.)

У каснијим преводима или поновним издањима (која су припремали ватикански достојанственици) изостављена је именица „Србин”, или придјев „српско”. На пример, у оригиналу стоји: „Ипак највећа је његова брига била око служења српској цркви”, или „Служећи, дакле, српској цркви тим својим врлинама...” итд.²³ То потврђује прозелитске намјере, мада су му се клањале све три конфесије, па чак и етнички Турци, дивећи се чудесима, како се наводи „Светог човјека”.

Целебне мошти Светитеља почивале су у бугарском граду Трнову 2, а потом у Милешеви 337 година.

Међутим, иако су од врачарске буктиње (1594) до данас протекле 404 године, Светац и сада чудесним моћима зрачи у душама свога (неким Божијим одбором надахнутог) народа, који непрестано пролази кроз искушења. Вјечно ствара, а вјечно му руше.

Не идимо даље од Пљеваља. У коју било епоху, од антике па наовамо да зајемо наћи ћемо овдје њене културне слојеве. И није чудо.

Ову дивну котлину природа додатно дарова Брезницом и Ћехотином, па је, уз повољну климу, била привлачна за насељавање од давнина. Но, што год је привлачно и лијепо запне за око многима. Стога је ово варош (као и сав рашки појас) имала бурну историју.²⁴

Није ми у тематском оквиру да говорим о илирским племенима Тареутима (нити која их природна непогода одавде исели), као ни о Римљанима, чији су легионари овуда друмовали (и страх по провинцијама задавали). Остаци њиховог још неименованог насеља археолошки су већ истражени.

Доласком Срба све практично почиње из почетка. По нарави оригинални, себи својствени, на рушевинама прошлости изграђивали су своје удобно станиште, које је поступно добијало физиономију.

Током средњег вијека развијало се као проточно сједиште.

Туда је непрестано циркулисала караванска веза од српског, занатско-еснафског Дубровника и светосавске епископије из Стона, преко Травуније према изворју Требишњице и даље кроз тада звану Брезницу ка Пријепољу

²² Мрнавићев примјер показује колико су и католици вјероосјећали надвремене моћи Светитеља Саве.

²³ Ово потврђује да се планови Ватикана (у глобалу) од давнина не мијењају.

²⁴ Детаљније: Чедомир М. Лучић, *Црна Гора – географско-историјске основе туризма*, „Стручна књига”, Београд 1993.

и осталим рашким насељима, те преко Косова за Скопље и Солун, али и за Софију, Једрене и Цариград.

Далеко би нас одвело набрајање које су се све успутне караванске линије прикључивале на ову, тада водећу, попречну српску трансферзалу.

Овуда су ишле не само занатлије, трговци и ратници већ и поклоници који су на свештеном путу посјеђивали многе српске богомоље, што су се успутно (попут бисерја) бијељеле у живописним локацијама.

Све и да није било миљоказа, на том иначе дугом путу није било могуће залутати јер су се звоници цркава свјетлуцали у видном пољу путника.

Непојмљиво је колико тих величанствених грађевина остаје изгубљено заувјек. Безброј топонима: „црквина“, „црквиште“ и сл. само су именски свјedoци њиховог постојања, иако је многим и толико заборављено. „Мунар дуби на крст раздробљени“, уздахну Раде Томов.²⁵

Па иако су освајачи рушили, и оно што је до данас сачувано, само у Пљевљима и ближој околини, неупоредиво је веће него стародревност оба америчка континента.

У ствари, тамо од старина и нема ничега сем развалина негдашњег достига Инка, Астека и Маја, с пресјеченог степена развоја, што је опет нечасна заслуга предака данашњих Американаца.²⁶

Заиста, изгледа да зато што немају, Американци воде политику затира онога што други имају.

Није случајно Сергеј Јесењин за САД рекао: „Боже, само не тамо гдје је све од челика и бетона!“²⁷

А зар ико и у Европи има више особенијих споменика из раног и развијеног средњовјековља него Срби? И ко томе може прерачунати вриједност?

Дали је, рецимо, могуће процијенити културно-историјску улогу, међу стијене складно уклопљеног, манастира Свете тројице, подигнутог на домак града у другој половини 12. вијека?

Не, то нема цијене, као ни бројни експонати овог храма, гдје је истодобно била и културно-умјетничка радионица.

Тамо су у 16. вијеку до савршенства спретно рађени сребрни окови књига, крстови, кандила итд.

²⁵ Његош у *Горском вијенцу*.

²⁶ Американци су, уништавајући културу црвенокожаца, у ствари, пресјекли развој једне особене цивилизације, која би употпунила свјетску историју, а то, као и њихови геноцидни акти из Другог свјетског рата (па и каснији) нијесу довољно осуђени. Међутим, Америка се и данас поставља као свјетски тутор, чиме се потврђује народна мисао да „Сила Бога не моли“, али, показале се (као и на примјерима прохујалих насилника, било појединачних или колективних) и да „Бог силу не воли“.

²⁷ Сергеј Јесењин у писмима *Из Чикаџа*.

У филигранским пословима те врсте нарочито се истицао Јован Златар – Хочанин.²⁸

Иако су из ризница нехајници и напасници односили многе драгоцености, ипак су сачувани неки рукописи и вриједни предмети.

Између осталог (игром случаја), спасени су њивот и штап Светог Саве, за које је везано много догађајних занимљивости.

Својеврсна драгоценост је и сребрна кутија – дарохранилица са три торња.

Манастир Свете тројице одавна је привлачио истраживаче с обзиром на то да су се преко њега и последије пада под Турке одржавале духовне везе и обављала се размјена црквених књига.²⁹

У другој половини 15. вијека Брезница је припадала Херцег-Стјепановој држави и отприлике у том времену добила је ново име – Пљевља.

Међутим, Турци су је убрзо по освајању прозвали Таслица, што у преводу значи Каменица.

Увидјевши њен стратегијски значај, у још несређеном поробљивачком земану, 1576. године одредише је за сједиште херцеговачког санџака.

Од тада почиње да се мијења изглед града, који добија оријентално обиљежје паланке.

За ту сврху се раније грађевине руше или прилагођавају новонасталим приликама.

Црквена здања прерађују се. Уз тзв. Гази-Хусеин пашину џамију (у знак доминације Таслице као средишта свих 12 кадилука Херцеговине) зида се минарет 42 метра висине.

Иако су од тада па на овамо (уз преправљане цркве или самостално) широм рашког поднебесја и другдје као печурке ницали нови, виткошћу слични, овај пљеваљски био је и остао највиши од свих у српским земљама. Управо, то је иза једренског други на Балкану.

Да ли се Хусеин-паша тиме доказивао Турцима и исламу или онима од којих је потицао, остаје да се нагађа.

Азијатско-оријентални стил градње, штићен принудом моћне отоманске империје, потискивао је незаштићени стил градње поробљеног народа, који је традиционално био чувен као српско-византијски.

И док се архитекти чуде висини, историчари без узбуђења закључују колико су ови простори били значајни за тада моћну царевину, која је азијатско наслеђе наметала Европи.

²⁸ Вјероватно Фочанин (данас Србиње).

²⁹ О средњовјековним храмовима Рашке области, поред осталих, писао је и познати црквени историчар Љубомир Дурковић-Јакшић.

У Пљевљима, на пропутавању кроз Рашку и остале српске просторе, боравили су многи домаћи и страни путописци, остављајући занимљиве белешке.

Тако, о подизању караван-сараја у Пљевљима бележио је Француз Дифрен-Кане, који је овуда прошао 1573. године.

Описујући ово насеље Евлија Челебија запажа да је више пута страдало од пожара, а посебно наводи 1682. годину, кад је, по њему, био најразорнији пожар.

Но, свакако, ништа мањег обима није био ни онај из 1818. године, кад је експлодирала барутана и изгорела стара чаршија.

Међутим, и поред свакојаким несрећа, Пљевља су (некад мање, некад више) давала допринос свесрпским духовним и објединитељским тежњама, настављајући достојанствени ход кроз историју.

Умљем природно обдарени људи (оплемењени добродушјем никад зловних Херцеговаца, тзв. Ера) ма гдје у свијет отишли носе постојана обележја потомака средњовјековног племства, садржана у непосредности, отмености и родољубљу.

Није случајно Јован Цвијић рекао за херцеговачко-старорашки и брдско-црногорски склоп да ту живе махом Срби који су „најљепши сој на Балканском полуострву”.³⁰

Према томе, имамо се чиме поносити и достојанствено постојани остати, јер: „Крст носити нама је суђено”,³¹ рече ловћенски поета. То смо већ вјековима искусили.

Будућност ће, ипак, потврдити јесмо ли такви или се израђамо, што није необично у овом зловремењу, кад се и душа материјализује.

³⁰ Ј. Цвијић, *Балканско полуострво* (превод с француског Јован Ердељановић), Београд 1927.

³¹ Његош у *Горском вијенцу*.

Čedomir M. Lučić

THE REGION OF RAŠKA AS A COHESIVE ELEMENT CONNECTING SERBIAN LANDS AND THE POSITION OF PLJEVLJA IN IT

Summary

From the time when the Serbs permanently settled in the region of the present-day Raška (7th century), they have constantly been a cohesive element connecting Serbian lands. Among other things, such a role was determined by the region's geostrategic position, since main caravan throughfares leading to different destinations passed through this area from time immemorial.

The first Serbian state of Rascia was formed here for this reason. Whenever it was sufficiently powerful, the Serbs were united. The weakening of their cohesive strength gave rise either to the creation of several small states, or their total demise.

Therefore, the aim of the conquerors has always been to take up Raška and the region of Kosovo and Metohija (and keep them under their rule as long as possible), in order to get hold of these vital Serbian veins, through which the organism of the Serbian people is sustained spiritually and geopolitically.

Apart from the Turks, this was done by the conquerors of a more recent date, the Germans.

The Ottomans chiefly kept the region of Raška within Herzegovina, which they divided into 12 *kadiluks* (counties).

Pljevlja (formerly Breznica) was the administrative centre of the *sanjak* of Herzegovina for a long time. This probably influenced the erection of a mosque with a minaret second in size in the Balkans.

Besides this, throughout this region (perhaps in greater extent than anywhere else) oriental structures of Turkish type and Muslim faith replaced Serbian Orthodox sacral edifices and culture.

In spite of all attempts to eradicate medieval Serbian culture, an impressive number of monuments have been preserved, testifying to the present day to the noble achievements of the Serbian Renaissance, of greater importance because dating from older times. This is the reason for which the region of Raška and Kosmet ought to remain the main arteries and the heart of the Serbian state, if its existence is to be eternally preserved.